

Слађана РИСТИЋ ГОРГИЕВ
Филозофски факултет
Универзитет у Нишу

УДК 177.61
- оригинални научни рад -

ДВОЈНИ КАРАКТЕР ЉУБАВИ У ФИЛОЗОФИЈИ И ОБРАЗОВАЊУ

Сажетак: У филозофији се љубав најчешће посматра као јединствени космички феномен, али историја филозофије обилује и тезама које наглашавају да љубав, и поред своје јединствености, може имати двоструки карактер. Начелно, љубав се дефинише као универзални принцип, сила или енергија која све ствари приводи својим природним местима, што значи да телесно приводи телесном, а духовно духовном. Човек, као биће кроз које пролази линија разграничења телесног и духовног света, у себи подједнако осећа љубав према телесном као и љубав према духовном. О тим различитим аспектима љубави имамо различите теорије које праве разлику између заљубљености и љубави, ероса и агапи, чулне и духовне љубави итд.

Мада је природа двојног карактера љубави ипак једна и има онтолошки карактер, ипак је у процесу образовања важно разликовати и препознати различите карактере љубави. Сама по себи, љубав није довољна за образовање, већ је битан и квалитет љубави коју пружамо деци, односно да ли потхрањујемо само материјални и егоистички принцип у њима или им помажемо да у себи изграђују духовну љубав, која представља интегративни фактор сваког човека.

Кључне речи: љубав, двојство, карактер, ерос, агапи, Бог.

Милиони људи живе у убеђењу да знају да воле и да је љубав ствар која се подразумева сама по себи, јер ми љубав најчешће познајемо као осећање и везујемо је само за инстинкт и емоције.

Најчешће се говори о различитим врстама љубави: полној, пријатељској, родитељској љубави итд, па се љубав не види као јединствен, већ као раздвојен феномен у људском животу. С обзиром на неухватљивост саме њене природе, љубави се често одриче могућност реалног постојања, па се она и у неким наукама своди на биолошки, психолошки, хемијски или неки други феномен.

У филозофији, љубав спада у ред оних појава које се често одређују као апсолутне. Појмовно расправљање на тему љубави носи ризик непрецизности, што је јасно уочио Л. Витгенштајн, по коме би љубав спадала у ред оних појава о којима се не говори, него се ћути. Рекло би се да више знамо о учинку и важности коју љубав има у животу људи, него о њој самој.

Имајући у виду овако неизрецив карактер љубави, у филозофији су се издвојиле две групе мислилаца који различито третирају феномен љубави: једна, која у љубави види некакав метафизички и натчулни принцип, и друга, која јој одриче сваки метафизички значај. По схватањима прве групе аутора, љубав постоји као таква и независна је од својих појава у људском свету, а ту би спадали мислиоци као што су Платон, Плотин, хришћанство, а у мањој мери и Кант, Фихте, М. Шелер, који стремљење и љубав разматрају као активност ума или је љубав сведена на посебан део умске структуре.

Код друге групе аутора, љубав се везује за човекову егзистенцију и она нема апсолутни карактер, нити се доводи у везу са космолошким принципима. Ова група мислилаца ближа је егзактним наукама и љубав своди на инстинктивну човекову природу, која је развијена током историје људске расе.

Овај рад ће своје истраживање базирати на проналажењу оног аутентичнијег погледа на феномен љубави, оног који не само међу људима, него у целокупном створеном и нествореном свету, проналази заједничку снагу, која повезује и тежи јединству. И поред јединствености, љубав показује своја различита стремљења у људском животу, понекад је окренута телесној, а понекад духовној компоненти. Да ли то значи да постоје две врсте љубави и да ли се тиме пориче њена јединственост? То су питања на која ће покушати да одговори овај рад. Али да најпре видимо постоји ли заједничка основа различитих врста љубави.

Љубав као космолошки и гносеолошки принцип

У античкој филозофији Емпедокле је први који говори о љубави као **космолошком** принципу јер она *као свети и неизречени дух прожима цео свет и сва бића спаја у велико јединство* (Митевски, 1999, Емпедокле, 133,134).

Космичка сила љубави прожима цео универзум и све што постоји окупља и приводи своје правом месту. Љубав је овде сакупљачка и сабирајућа снага свих ствари. Љубав као стваралачка и доминантна снага јединства космоса оно је што човека може да сабере и скупи у јединство. Као што се то сабирање космичких удова дешава кроз љубав, тако се сабирање човекових удова остварује кроз љубав.

Њу посматрај својим духом, и немој седети зачуђених очију, јер и људи осећају да се она укоренила у њиховим удовима, те њоме негују мисли милости и врше дела споразума; зато је зову и Милином и Афродитом (Митевски, 1999, Емпедокле, 139).

Свако одступање од правде и истине давање је личног прилога победи мржње над љубављу, како у нашој души, тако и у универзуму. Тако Емпедокле истински жали што и сам некад доприноси слабљењу космичке снаге љубави:

Ах, што ме раније не прогута судњи дан, пре него што ми се на уснама јави мисао дрских и лакомих дела (Митевски, 1999, Емпедокле, 139).

Зато циљ Емпедоклове филозофије није да донесе неку нову теорију, него да помогне људима да превладају мржњу љубављу. Наш живот је под јаким утицајем доминације мржње. Колико се мржња више ширила, толико је пропадало првобитно знање о постојању Афродитиног царства. Тако је земља постала пољана беде и долина суза.

При рођењу заплаках и зајадиковох кад угледах необично место... Са каква положаја и из какве пуноће блаженства падох на земљу (Митевски, 1999, Емпедокле, 118, 119).

Са неба су пале божанске и бесмртне душе да би овде боравиле и трпеле казне због свог отпадништва од љубави, преображавајући се у бића различитог степена савршенства: у биљке, животиње, људе.

Емпедокле зато говори о посебном начину живота и прочишћењу кроз које треба да прође свачија душа не би ли постала бесмртна и тако и сама постала део савршеног божанског закона, који се огледа у љубави.

Платон у својим дијалозима говори о љубави као најузвишенијем **гносеолошком** принципу, који омогућава души да се врати у свет идеја. У *Гозби* преко различитих ликова Платон даје многобројне аспекте љубави, да би је на крају у *Федру* повезао са самим светом идеја. Повратак наших душа у тај свет идеја и њено спајање са врховном Идејом Лепоте, односно Доброте, омогућава Ерос. Платон говори о Еросу као полубогу и получовеку – Ерос је син Поре и Пенија, тј. Изобиља и Сиромаштва, па је он као такав увек у чежњи и раскораку између два света. Али таква природа Ероса омогућава човеку да надокнади оно што је падом у земаљски живот изгубио. Ерос помаже човеку да у себи развије снажан осећај и чежњу ка савршенству, како би се кроз љубав усмерио ка ономе што је вредно. Еросом Платон осликава двоструку природу љубави, која је на једној страни недостатак, а на другој пуноћа. Богови су пуноћа и тежња, а Ерос је пут ка пуноћи и вечности; зато се бесмртност постиже рађањем у лепоти, и телом и душом.

Када душа угледа неко лепо тело, онда њој расту крила и она постаје лакша, јер лепота чини то да се душа подсети свог боравка у свету идеја. Али циљ љубави није да остане само на лепим телима, него да постепеним успињањем дође до саме Архилепоте или Пралепоте.

Прави пут, наиме, којим човек иде к тајнама љубави или којим га други воде јесте ово: треба почити од многих појединих лепота и увек се успињати ради оне пралепоте, као да се ходи по степеницама, од једнога тела, двема телима, и од ова два свима лепим телима, и од лепих тела, лепим пословима, од лепих послова лепим сазнањима, и од сазнања доспети најзад до онога сазнања које није сазнање ни о чему другом до о самој оној пралепоти, да се напослетку тако упозна суштина лепоте (Платон, 2006, 212 ц).

О љубави као **гносеолошком** принципу говори и Плотин, који сматра да људска душа може да се сједини са оним Једним само ако је заљубљена и ако чезне за сједињењем са њим. Први степен трансценденције ка Једном остварује се мишљењем, али тек други степен трансценден-

ције представља превазилажење замисливог екстазом. Душа се, по Плотину, опија љубавном чежњом и тако саму себе прекорачује. Мада је мишљење први степен трансценденције, када душа „гледа“ Једно, тада она одбија мишљење које је волела и окреће се Једном и гледа у њега све док се не сједини с њим.

Наиме та осећања као што су: чуђење, пријатно изненађење, чежња и љубав, праћени уживањем треба да бораве крај онога што је лепо. Иако то могу да осећају све душе... ипак то више осећају они који су у то заљубљени, као што и код тела сви гледају, али нису подједнако подстакнути, већ постоје они који то највише подстичу, за које се каже да су заљубљени... (Плотин, 1982, 33)

Душа човекова треба да се потруди и прочисти себе од свих оних телесних жудњи и страсти, а сву страст која јој је дата треба да усмери на сазнање и гледање Једног. Зато и душа чезне и жуди за мишљењем које је испуњава небеском ширином, али то није последњи степен и није последња сврха којој је намењена жудња душе. Последња жудња душе усмерена је ка спајању са Једним, које се остварује екстатичним превазилажењем свега телесног, па и самога мишљења. Сила која човека подстиче на спајање са божанским светом јесте љубав. Циљ сваке земаљске љубави и сваке земаљске лепоте јесте приближавање Једном или Богу. Човекова душа у себи носи љубав као силу, која ће га гонити ка томе свету, и љубиће све оно што подсећа на тај свет или има његов одсјај. Такав човек је, по Плотину, истински заљубљеник истине и он ће ради тога зрачити љубављу.

Онтолошко-гносеолошки појам љубави у хришћанству

Хришћанство пак има синтетички карактер у односу на појам љубави јер оно у љубави налази и онтолошки и гносеолошки принцип који произлази из саме божје природе. Љубав је божја манифестација или божја енергија.

Свет је по хришћанству још у чину стварања на изванредан начин повезан са Богом и његовом манифестацијом која се огледа у љубави.

У Шестодневу св. Василије Велики говори: „Васцели свет, све многолике делове, Бог је сјединио нераскидивим савезом љубави у једну заједницу и једну хармонију тако да се и међусобно наизглед сасвим удаљени делови сједињују посредством симпатије“ (Велики, 2001), а свети Григориј Богослов исту мисао формулише мало другачије: „Докле год свет буде у миру са самим собом... док у њему ни једно биће не устаје против другог и не раскида те нити љубави којим је све сјединила Реч Стваралачка... дотад ће он бити космос (kosmos) и лепота несравњива“ (Велики, 2001, 13).

Хришћанско и светоотачко поимање логоса не базира се само на закону хармоније, већ пре свега на личности Бога, који се у својој најузвишенијој манифестацији појављује као љубав и слобода. У платонизму и неоплатонизму говори се о љубави, али пре свега о љубави човека према Богу,

али не и о љубави Бога према човеку. По светим оцима, човекова душа не налази у самој себи довољно љубави према Богу, већ је ова љубав последица љубави Бога ка човеку, односно, Бог је темељ и извор љубави и живота.

У *Староме завету* Бог се људима објављује кроз законе, ради се о десет божјих заповести, у *Новоме завету* Исус Христос објављује две нове заповести, и то заповести љубави: „Љуби господа Бога више од себе“ и „Љуби ближњег као самога себе“ (Мат. 22, 36, 36-40).

И не само да Исус усмено објављује ове заповести, него сам његов чин оваплоћења као и страдања указују на љубав. Љубав божја ка човеку постаје основа *Новог завета*, јер преко Исуса човек добија могућност да буде бесмртан, и првородни грех човека искупљује се Исусовим страдањем и смрћу.

Зато Исуса често и називају новим Адамом.

Хришћански оци сматрају да је могуће спознати Бога као непоновљиву и јединствену личност само ако га љубимо. „Бог је љубав и који стоји у љубави у Богу стоји, и Бог у њему стоји“ (Посланица по Јовану, 4, 8, 16). Сједињујући се са Богом кроз љубав, човеков ум се прочишћава и постаје способан за познање. Образац љубави даје нам сам Бог.

Јер је Бог толико заволео свет, да је послао свог Сина Јединородног, па свако ко верује у Њега да не погине, већ да има живот вечни (Јов. 3-16).

У светоотачком учењу сам Бог се дефинише као унутрашњи троријични живот, као свеукупност љубави и пуноћа љубавног јединства.

Бог нема границе, па је зато и љубав безгранична. Онај који љуби Бога подједнако љуби све без разлике, па тако достиже савршенство.

У царству љубави ишчезава антиномичност разума јер подвижник љубави осећа рајску хармонију у себи и у божјем свету око себе. Кроз Божју љубав на људску душу се излива Божански, надземаљски мир, па противуречности које долазе из категорије времена и простора престају да буду смртоносне по човекову душу.

Телесна и духовна љубав

И поред обиља ставова који наглашавају космички и универзални значај љубави, због којих је она доведена и до онтолошког принципа у хришћанству, ипак се могу наћи и ставови који наглашавају њен дуалистички карактер. У чему се састоји тај дуализам или двојни карактер љубави?

Човек, као биће кроз које пролази линија разграничења телесног и духовног света, у себи подједнако осећа љубав према телесном као и љубав према духовном, зато се често природа љубави доживљава као расцепљено јединство.

Тај двојни карактер љубави најбоље је описао блажени Августин. Он у љубави види силу која све ствари приводи својим природним местима. Љубав је по њему универзални космички принцип који све ствари држи на окупу и у свему се испољава. Код неживих предмета та сила се изражава као гравитација. У човеку се та сила изражава кроз две форме

љубави: као љубав ка телесном и љубав ка духовном. С обзиром на то да душа има примат над телом у човеку, телесна љубав требало би да буде подређена духовној.

Августин означава два вида љубави, једну коју означава речју *frui* (*fruor*), што значи: наслађујем се, и другу, коју означава речју *uti* (*utor*), што значи: користим. У односу на Бога одговара само први облик љубави јер се Богом можемо само наслађивати али не и користити се њиме. Љубав првог реда може бити усмерена и пороцима и телесним уживањима, али може бити усмерена и према Богу, јер ми можемо љубити и оно што није достојно љубави. Блаженство може постићи само онај коме објект врхунске насладе представља љубав према Богу, а све остало су само средства за постизање тога циља. Наслађивати се треба само тим врхунским добром, а сва остала добра треба да буду само циљ и средства оног Добра, које је циљ за себе.

Зато љубав по Августину може бити испољена и преко жеље, али и преко самог Бога. *Зовем те у души својој коју си учинио таквом да те прима путем жеље коју будиш у њој* (Августин, 1989, 55).

Двојни карактер љубави огледа се, дакле, у томе што се она некада везује за човека, за земаљско и пролазно, а некада за интелигибилно и придаје јој се надљудски карактер.

Аница Савић Ребац у *Предплатонској еротологији* (Савић, 1984) говори о двојном карактеру Ероса – на једној страни налази се Ерос који поседује чулни и лични карактер, а на другој Ерос који има универзални и надљудски карактер. Доминацију личног Ерос налази у лирици антике, а доминацију универзалног у Емпедокловој философији.

Тај двојни карактер читава се и у грчкој митологији, где постоје два божанства љубави: Ерос и Афродита, мушки активни и женски пасивни принцип.

Двојни карактер љубави изражава се и преко два различита осећања у човеку: једно се одређује као заљубљеност, а друго као љубав.

Заљубљеност је почетно стање љубави и разликује се од „остајања у љубави“. Заљубљеност је „механичко душевно стање које може да настане и нестане“ (Гасет, Gaaset, 140), док је љубав много много обухватнији, дубљи и озбиљнији, али мање снажан осећај човека. За заљубљеност нису потребни посебни квалитети човека, док љубав захтева духовније и суптилније квалитете душе. Ортега и Гасет сматрају заблудом то што се љубав најчешће мери својом жестином и силовитошћу, јер је жестина својственија заљубљености, а мање љубави.

Љубав је константно топло струјање ка вољеном објекту, па је заправо константни стваралачки принцип. Заљубљеност и жеља су, мада жестоки по својој природи, ипак пасивнији јер док љубав *даје*, жеља само *очекује*. Жеља нестане кад добије жељено, док је љубав константно осећање: да би жеља прерасла у љубав, потребни су учествовање целог бића и одлука коју доноси разум. Љубав је чин којим се прелази у нови квалитет бића.

Да би заљубљеност прерасла у љубав, потребна је способност за разумевање интелигибилног и трансцендентног света. Љубав је нека врста религије срца јер представља тежњу ка нечему што је изнад ње саме, јер се преко вољене особе тежи нечему изванземаљском.

Соловјов смисао полне љубави види у откривању божанског, односно идеалног у човеку. Љубав не може свој смисао разоткрити само у продужењу врсте, већ у духовној, божанској димензији коју поседује сваки човек.

Мање или више, свака љубав захтева целу личност и спремност на истрајавање и жртву телесног зарад духовног, али се у полној љубави највише разоткрива егоизам. Док љубав вољену особу смешта у центар нашег бића, егоизам је оставља на периферији. Љубав је *истина која као жива сила овладава унутрашњим човековим бићем и која га доиста изводи из лажне самоуверености* (Соловјов, 1988, 20). Егоизам друге ставља на периферију нашег бића и препушта им спољашњу релативну вредност. Љубав нас присиљава да придамо значај другоме. Но тиме што други постаје центар нашег бића не губимо индивидуалност. У томе се састоји најпарадоксалнији значај љубави, превладавање егоизма, али не и губљење и нестајање у другом.

Љубав се, дакле, у мањој или већој мери, своди на своја два основна вида: телесни и духовни. Да ли ови видови љубави искључују један други?

Унамуно сматра да је телесна љубав само борба два егоистична тела, јер тело тежи свом али не и туђем задовољству, али да ипак и телесна љубав шаље јасну поруку о неопходности заједнице и неопходности оног **другог** на путу личног спасења. *Полно љубавно задовољство, генетички грч, јесте осећање васкрсавања, васкрсења у другом, јер ми можемо само у другоме васкрснути да бисмо трајали* (Унамуно, 1990,75).

Да би се љубав спознала у свом правом квалитету и циљу, потребно је пробудити у себи духовну љубав. Права духовна љубав настаје тек када се два бића пробуде у патњи, у заједничком осећању и свести о пролазности. *Та друга духовна љубав рађа се из бола, из смрти чулне љубави... јер ако им уживање сједињује тела, патња им сједињава душе* (Унамуно, 1990, 121).

Љубав, па макар и телесна, преко предмета своје љубави тежи нечему метафизичком, и њена основна сврха огледа се у спајању, расту и интеграцији сваког бића у свеопштој вечности и непролазности.

Ерос и Агапи

Ова два карактера љубави имају своју посебну терминологију, која се у грчком језику изражавају преко два појма – *ерос* и *агапи*.

Агапи означава нешто што је пријатно и испуњено по себи, док *ерос* више изражава недостатак и стремљење ка испуњењу. Агапи је статички, а ерос динамички принцип. Ерос се више везује за Платонову филозофију, док се агапи везује за хришћанску. У Платоновом *еросу* акценат је стављен на усхићење, жудњу и чежњу за лепотом, док хришћански *агапе*

наглашава пуноћу љубави, по којој је сва природа божанска, а не људска компонента. *Ерос* се доводи у везу и са чулном лепотом и пуном љубављу, односно укључује природну љубав, док је *агапи* стање душе повезано са Богом. *Ерос* има карактер кретања одоздо према горе, а *агапи* одозго према доле.

Ерос и *агапи* нису два потпуно одвојена стања; она се сусрећу на пола пута и теже истом циљу, јер и код Платона чулна компонента *ероса* ишчезава крећући се ка вишим сферама и све више постаје божанска. *Јер и поред разлика између њих, обоје, и лествица узлажења кроз ерос и смирено силажење љубави у дубину, воде једном циљу, а то је искупљење и бесмртност људске душе* (Сикутрис, 1988,17).

У светоотачкој литератури љубав према Богу изражава се подједнако и изразима *ерос* и *агапи*. *Агапи* чешће означава Божју љубав према човеку, а *ерос* човекову љубав према Богу.

Образовање и квалитет љубави

Образовати значи вајати себе и своју личност, усавршавати се и тежити ка оној идеалној норми коју поседује свако биће. То није могуће постићи само разумом и на логичком нивоу, већ је потребно да у томе учествује и цело човеково биће. Можда постајемо свесни значаја љубави у образовању личности тек када ње нема или онда када она из неког разлога изостаје.

Нико не доводи у питање важност љубави, али се ретко ко пита да ли је свака љубав баш **она права**, односно она која на прави начин може да помогне у усавршавању и неговању личности. Није свеједно да ли ћемо у деци потхрањивати егоизам или отвореност и ширину. Потхрањивање егоизма може бити подстакнуто и ненамерно и несвесно, чак и из најбољих намера родитеља или васпитача. Зато треба разликовати и **квалитет љубави** коју деца примају. Презаштићена деца, деца преоптерећена нападном љубављу родитеља, могу у себи развити деструктивну страну личности подједнако као и она која имају недостатак љубави. Прави квалитет љубави родитељ може добити у сусрету са Божјом љубављу и кроз молитвени начин живота. Кроз Божју љубав, родитељ учи да препозна слободну вољу у личности свога детета. Бригу о одрастању своје деце верујући родитељ дели са Богом. Молитвом се родитељ обраћа Богу и своје дете учи молитви. Тако ће дете још одмалена учити да се не ослања искључиво на родитељску љубав (која је у крајњој линији несавршена и недовољна), већ и на Божју.

У житијима светитеља редовно наилазимо на значај оба или бар једног родитеља у усађивању љубави према Богу код детета, јер није довољна само људска љубав ради потпуног развитка бића. Да би родитељи омогућили право неговање љубави у срцу детета, не би требало да се ослањају искључиво на своје снаге и да презаштите дете. Они треба да омогуће слободан проток Божје љубави и неговање Божје искре у детету. Љубав родитеља и детета треба да се одвија у мистичној тријади Бога, детета и родитеља.

Из истог разлога се у свим духовним и религијским традицијама наглашавају значај и улога учитеља, односно духовног оца у образовању. Посебно се наглашава однос који постоји између учитеља и ученика: *Такав савез је уосталом велика духовна тајна, коју изводи сам Бог.....У том срдачном савезу је сва сила и суштина завета, кроз њега се на немоћног ученика излива сва сила оца...* (Затворник, 1996, 31). На овом месту ћемо се барем запитати шта је са савременим моделом образовања, који маргинализује улогу учитеља или је своди на минимум?

Све духовне традиције сматрају да је прави учитељ онај за кога је Бог врхунски и једини учитељ. Јер појам учитеља представља појам онога који ће вам помоћи у рађању бољег дела себе, а за то је потребно да и сам учитељ буде научен, или бар мора стално да поправља себе, о чему говори и Сократ: *Јер ниједна радост не може се упоредити са оном која извире из помисли да и сам бољи постајеш и боље пријатеље стичеш* (Хен. Мет, I 6, 10).

За Сократа нема важније ни значајније ствари него што је стицање врлине и чишћење своје душе. Зато он каже да ће се снагом свога бића трудити и радити на чишћењу своје душе, али да ће се старати да и други то исто чине; зато он своју делатност сматра богослужењем.

Платон ће направити јасну границу између духовног и материјалног света, па ће тако нагласити и погубност пренаглашавања телесног у васпитању и образовању. На питање шта ће се десити са човеком који се много бави гимнастиком и добро се храни, а притом занемарује науку и филозофију, Платон одговара: *Мислим да такав човек постаје непријатељ логоса и необразован. Будући непријемчив за разлоге, он се понаша као нека дивља звер, свуда примењује силу и грубост, живи у незнању и глупости, иза којих стоје ритмија и неоплемењеност* (Платон, 1976, 411e).

Значи, од пресудног је значаја каквим ће садржајима бити испуњено образовање личности, а особито деце. За комплетно образовање потребно је подједнако развијати све аспекте човековог бића и не пренаглашавати само разумски или само чулни елемент. Образовање треба да омогући наглашавање духовног у човеку, јер тај елемент због своје неухватљивости увек остаје непријемчив за егзактне науке. У свему томе важан је моменат слободе јер: *Слободан човек не сме ниједну науку изучавати ропски, ... а у души се не задржава никакво наметнуто знање* (Платон, 1976, 536e).

Завршна разматрања

Мада је природа двојног карактера љубави ипак једна и има онтолошки карактер, ипак је важно у процесу образовања разликовати и препознати различите карактере љубави. Сама по себи, љубав није довољна за образовање, већ је битан и квалитет љубави коју пружамо деци, односно да ли потхрањујемо само материјални и егоистички принцип у њима или им помажемо да у себи изграђују духовну љубав, која представља интегративни фактор сваког човека.

Све што постоји, а особито човек, у себи носи силну чежњу за интеграцијом, која се никада до краја живота у потпуности не оствари. Човек се не рађа као самостално биће, већ свој ослонац налази у **другом**. Потреба за ослонцем и **другим** остаје човекова потреба и онда када одрасте. Зато је изузетно важно какав ће ослонац човек у животу тражити: онај чврсти, који је уједно **темељ** и **надахнуће**, или онај који ће одувати први ветрови. Нема јачег и чвршћег ослонца од љубави, јер она на најбољи начин интегрише човека.

Шта бива са онима који нису окусили љубав, нити су је другоме давали? Губитак везе са љубављу доводи у стање изгубљености, па човек више живи по привиду, односно постаје предмет случајних околности и заблуда. Душа у таквом стању за себе не може да каже да живи, већ само да се с њом дешава нешто неодређено. Она постоји као ентитет, али не у некаквом реду или целини, већ као разбијена целина постоји у деловима без интегративног фактора, који преко љубави долази од Бога. Душа постаје сведена на некакве механичке процесе, у њој се губи креативност и стваралаштво и она се пре налази у неком стању опијености или сањивости. И телесни и душевни живот претвара се у случајне колоније у којима сваки функционише само за себе (Флоровски, 1983, 120).

Помоћу егоизма човек за себе постаје јединствена тачка реалности, а помоћу љубави он излази из тог стања своје реалности и улази у другу реалност. Без праве и квалитетне љубави у образовању центар човекове личности премешта са Творца на творевину.

Супротно егоизму, духовна љубав омогућава органско јединство личности, односно јединство духовног, душевног и телесног аспекта човека.

Ако љубав, као што је уобичајено познајемо, више изражава некакав слепи инстинкт, то је због тога што је познајемо као обезвређену, познајемо је као грех, као егзистенцијални промашај, као губитак њеног стварног смисла и намере. Па ипак, и телесна љубав је сила која је као икона Божја утиснута у нашу природу и има за циљ да нас приведе ка Богу и да тако будемо причасници божанске природе. Св. Максим, чак и у љубавној привлачности бесловесних животиња, као и сили привлачности друштвеног поретка свеукупне материје, препознаје једно јединствено љубавно стремљење и поновно кретање ка једнообразности у божанском животу. И у творевини су утиснути трагови Творца, зато је телесна љубав подједнако призив и знак који треба да одведе до оне свеобухватније љубави Творца. Проблем настаје ако се зауставимо само на телесној или душевној љубави и сведемо је само на личну и биолошку димензију и у њој не препознамо божански и универзални значај. Љубав је истовремено нешто најтелесније и најспиритуалније у човеку, и њена основна намера јесте да нас пробуди и приведе божанском свету. Сагледана из људске перспективе, она поседује антиномичан карактер јер у себи истовремено садржи и чежњу и пуноћу, и смрт и живот, и срећу и бол, што је својеврсна дијалектика љубави, а све са намером на нам олакша муке рађања, сазревања, усавршавања и обоготворења.

Литература

1. Августин. (1989). *Исповести*. Београд: Графос.
2. Велики, В. (2001). *Шестоднев*. Нови Сад: Шестоднев.
3. Gaaset, O. (1988). *O ljubavi*. Sarajevo: Svjetlost.
4. Затворник, Т. (1996). *Старчество или живот под духовним руководством*. Лепчинце код Врања: Манастир св. Пантелејмон.
5. Митевски, В. (1999). *Почетоци на западната философија: Предсократовци, Емпедокле: Прочистувања*. Скопје: Матица македонска.
6. Platon (2006). *Ijon, Gozba, Fedar, Odbrana Sokratova, Kriton, Fedon*. Beograd: Dereta.
7. Platon (1976). *Država*. Beograd: BIGZ.
8. Плотин. (1982). *Енеаде*. Београд: Графос.
9. Савић Ребац, А. (1984). *Предплатонска еротологија*. Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада.
10. Сикутрис, Ј. (1988). Платонски ерос и хришћански агапи. *Аскеза и љубав*, часопис за филозофију, књижевност и уметност Истока, бр. 17. Ниро, „Дечје новине“ Горњи Милановац.
11. Унамуно, М. (1990). *О трагичном осећању живота*. Београд: Графички атеље „Дерета“.
12. Соловјов, В. (1988). *Смисао љубави*. Београд: Сфаирос.
13. Флоровски, П. (1983). *Грех. Православље*, год 2, Београд, бр. 2-3, 120.

Sladana Ristić Gorgiev

DUAL CHARACTER OF LOVE IN PHILOSOPHY AND EDUCATION

Summary: *The philosophy of love is often seen as a unique cosmic phenomenon, but the history of philosophy is full of theses that emphasize that love in spite of its uniqueness may have a dual character. Man as a being, through which the separation line of physical and spiritual world, itself equally felt in love for the physical and spiritual love. A different aspect of love that we have different theories that make the difference between infatuation and love, **eros** and **agape**, sensual and spiritual love, etc.*

It is important in the process of education to distinguish and identify different characters love. Love alone is not sufficient for education is already substantial and the quality of love that we give to children, or whether only the material and feed the egoistic principle in them or help them to build yourself a spiritual love that is a factor of integration of each person.

Key words: *love, duality, character, eros, agape, God.*

Примљено: 23. 8. 2016. године.

Одобрено за штампу: 19. 1. 2017. године.